

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOGA BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XLVII.

Zagreb, 2023.

Broj 92

rasprave i prilozi

UDK 272-722.5:377(497.581.1Zadar)“17”(091)
272-9(497.5)“17”
<https://doi.org/10.53745/ccp.47.92.1>

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30. srpnja 2021.

Prihvaćeno za objavljivanje: 14. srpnja 2023.

JOŠ O FLORIJEVU SJEMENIŠTU U ZADRU*

Zdenko DUNDOVIĆ

Teološko-katehetski odjel
Sveučilišta u Zadru

Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23 000 Zadar
zdundovic@unizd.hr

U radu se dopunjuju postojeće spoznaje o uspostavi latinskoga sjemeništa Florio u Zadru ustanovljenoga na temelju oporučne volje i ostavštine zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija (1642. – 1656.). Na temelju istraženoga arhivskoga gradiva iz fonda Procuratori di San Marco »de supra« u Državnome arhivu u Veneciji, magistrature koja je upravljala Florijevom zakladom od samoga početka do konca djelovanja toga sjemeništa u Zadru, donose se rezultati istraživanja novih podataka o rektorima, đacima te načinu i konačnome odabiru kandidata iz redova zadarskoga plemstva i građanstva, napose u drugoj polovici 18. stoljeća. Konačno, postavlja se teza da su kompleksni odnosi i uplitanje svjetovnih vlasti u duhovna pitanja, nejednakost društvenih skupina u ranome novom vijeku te zauzetost pojedinih rektora bitno utjecali na kvalitetu odgojno-obrazovnoga procesa u Florijevu sjemeništu i na njegovu dekadenciju potkraj 18. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: *sjemenište, Zadar, 18. stoljeće, crkvena povijest*

* Rad je napisan u sklopu znanstvenog projekta »Moderne europske diplomacije i istočnojadranski prostor«, koji financira Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta: IP-2019-04-7244, akronim: MEDEA, voditeljica projekta: prof. dr. sc. Jadranka Neralić).

Uvod

Dosadašnje spoznaje o početku djelovanja latinskoga Florijeva sjemeništa u Zadru djelom su nadopunjene novim podacima na temelju istraživanja arhivskoga fonda Procuratori di San Marco »de supra«, koji je pohranjen u Državnom arhivu u Veneciji.¹ S obzirom na to da je u citiranome radu prikazano djelovanje Florijeva sjemeništa do prve polovice 18. stoljeća, zajedno s popisom rektora i đaka koji su u razmatranome razdoblju u njemu prebivali, recentna istraživanja spomenutoga arhivskoga fonda otkrivaju dosad nepoznate vijesti o Florijevu sjemeništu te se na temelju njihove analize nadopunjuju spoznaje o njegovu otvorenju i djelovanju osobito u drugoj polovici 18. stoljeća do konačnoga zatvaranja sjemeništa 1797. godine. Poseban osvrt u radu usmjeren je na razmatranje kompleksnih odnosa u upravljanju Florijevim sjemeništem s obzirom na mletačke vlasti, odnosno mletačku prokuraturu Sv. Marka *de supra* i na pitanja uplitanja svjetovnih vlasti u duhovna pitanja, nejednakosti društvenih skupina u ranonovovjekovnome Zadru, zauzetosti pojedinih rektora te uzročno-posljedičnih veza tih odnosa s obzirom na odgojno-obrazovni proces u sjemenišnoj zajednici. Konačno, u radu se donosi popis rektora i đaka od druge polovice 18. stoljeća do konačnoga prestanka djelovanja Florijeva sjemeništa 1797. godine.

1. Novi podatci o početku rada Florijeva sjemeništa u 17. stoljeću

Nakon što je magistratura Procuratori di San Marco de supra, zbog već poznatih i objavljenih razloga, preuzela izvršenje oporučne volje zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija 1656. godine,² iz Venecije je krenula prepiska prokuratora s kancelarijom generalnoga providura za Dalmaciju u Zadru, radi »dobroga upravljanja izvršenjem njegove oporučne volje«. Prokuratori su od generalnoga providura tražili dostavljanje oporuke, inventara i kodicila pokojnoga nadbiskupa Florija, kao i ključeve koji su se nalazili u rukama izvršitelja oporučne volje u Zadru arhiprezbitera Valerija Ponteata te plemića doktora prava Jeronima Grisogona.³ Opravdano je pretpostaviti da su traženi predmetni spisi pohranjeni u Državnome arhivu u Veneciji zajedno s drugim ispravama u deset fascikala, koji zbog oštećenosti, nažalost, nisu dostupni za konzultaciju, kako je navedeno u protokolima spomenute magistrature.⁴ Spisi su prikupljeni u razdoblju od 1656. do 1659. godine, uvijek preko posredništva generalnoga providura u Zadru, što je razvidno iz sačuvane prepiske prokuratora i providurove kancelarije.⁵ Bez obzira na to što se otvaranje zadarskoga sjemeništa, sukladno oporučiteljevoj volji, odužilo zbog Kandijskoga rata, pojedine stavke

¹ U radu je navedena znanstvena literatura u kojoj se razmatralo početak i djelovanje Florijeva sjemeništa. Vidi: Zdenko DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište u Zadru. Prilog poznavanju njegova otvorenja i djelovanja«, *Croatia christiana periodica*, god. 44, br. 86, Zagreb, 2020., str. 87–110.

² O tome vidi: Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 88–90.

³ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASVe), fond Procuratori di San Marco de supra, *Chiesa, Registri*, b. 196, fol. 21v.

⁴ Spisi povezani s oporučnom voljom zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija pohranjeni su pod signaturom: ASVe, Procuratori di San Marco de supra, *Commissarie e amministrazione*, serie numerica, b. 7, s naznakom da se nalaze u *cattivo stato di conservazione*, zbog čega nisu dostupni za proučavanje.

⁵ ASVe, Procuratori di San Marco de supra, *Chiesa, Registri*, b. 196, fol. 23v.

oporuke izvršile su se neposredno nakon što su prokurator u Veneciji preuzeli njezino izvršenje,⁶ no ratne okolnosti stvarale su poteškoće na plovidbenom putu između Zadra i Venecije pa potraživanje prokuratora nije dokraja izvršeno ni do ljeta 1661. godine,⁷ što je dijelom bila posljedica i očitih nerazumijevanja, a moguće i nesuglasica između prokuratora u Veneciji i izvršitelja oporuke u Zadru, napose arhiprezbitera Valerija Ponteja,⁸ koji se u konačnici odrekao službe izvršitelja.⁹ O ozbiljnosti pristupa tomu pitanju zorno svjedoče dopisi prokuratora upućeni svim akterima uključenima u izvršenje oporuke zadarskoga nadbiskupa Florija.¹⁰ Prve vijesti o potrebi pronalaznja prikladne nekretnine u koju bi se smjestilo buduće Florijevo sjemenište, upućene zadarskomu nadbiskupu datirane su na 20. svibnja 1661. godine, pri čemu se vodilo računa da cijena najamnine bude razumna ili da se pronađu vlasnici koji bi u tu svrhu bili voljni prodati nekretninu.¹¹ Nakon intervencije zadarskoga nadbiskupa kod zajednice građana okupljene oko bratovštine sv. Jakova, prokurator su dali suglasnost za sklapanje ugovora o najmu njihove kuće, odnosno hospitala nasuprot zadarskoj katedrali, koji je oporučno ostavio Grgur Mrganić.¹² Iako je ugovor sa zajednicom građana u Zadru službeno sklopljen u srpnju 1662. godine,¹³ u komunikaciji prokuratora i zadarskoga nadbiskupa od 18. studenoga 1661. godine razvidno je da su se planovi o restauraciji hospitala, angažiranju radnika, nabavci građevinskoga materijala i ostaloga potrebitoga alata za uređenje sjemeništa aktivno provodili.¹⁴ Paralelno su prokurator rješavali sudske sporove i potraživanja s pojedincima spomenutima u Florijevoj oporuci,¹⁵ a nakon sklapanja ugovora sa zajednicom građana o najmu zgrade za potrebe otvorenja sjemeništa redovito su slali novac iz zaklade za građevinski materijal. Dodatnu poteškoću stvarala je činjenica da su u zgradi unajmljenoga hospitala tada još uvijek prebivali neki bolesnici, a uz njih su u zgradi bile pohranjene stvari za potrebe papinske vojske (*Reggimento Pontificio*) angažirane tijekom Kandijskoga rata (1645. – 1669.) te je 7. rujna 1662. godine naloženo generalnomu providuru u Zadru da evakuira bolesnike i stvari iz hospitala sv. Jakova te ih premjesti na neko drugo prikladno mjesto u gradu.¹⁶ Usto su spomenuti sudski procesi dijelom utjecali na realizaciju otvorenja Florijeve sjemeništa, što je razvidno iz dopisa prokuratora zadarskomu nadbiskupu od 8. travnja 1663. godine.¹⁷

⁶ Primjerice, 14. veljače 1657. godine prokurator su naložili zadarskome nadbiskupu da se sve pokretne, namještaj i tapiserije oporučno ostavljene za potrebe otvorenja sjemeništa u Zadru pošalju sigurnom brodskom linijom u Veneciju kako bi se prodale po najvećoj mogućoj cijeni, a prikupljeni novac uložio u korist zaklade. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 27r.

⁷ Vidi dopis upućen plemiću Jeronimu Grisogonu 28. srpnja 1661. godine. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 32v–33r.

⁸ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 33v.

⁹ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 34r.

¹⁰ Vidi dopis od 27. kolovoza 1659. godine upućen arhiprezbiteru Valeriju Ponteju i plemiću Jeronimu Grisogonu. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 29v.

¹¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 32r.

¹² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 32v. Usp. Roman JELIĆ, »Grgur Mrganić«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 6–7, Zadar, 1960., str. 489–491.

¹³ Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 93.

¹⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 34r.

¹⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 34v, fol. 35r–36r.

¹⁶ Primjerice, 2. rujna 1662. godine utrošeno je 80 reala za građevinsku stolariju. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 35r.

¹⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 36v.

Prvi imenovani rektor, ujedno i učitelj đaka budućega sjemeništa, Giovanni Battista Nardi, spomenut je u dopisu upućenome zadarskomu nadbiskupu od 10. listopada 1664. godine,¹⁸ čija je zadaća bila konačno urediti sjemenište za početak rada,¹⁹ u suradnji sa zajednicom građana i uz financijsku potporu iz Florijeve zaklade.²⁰ No, građevinski materijal je kasnio zbog nemogućnosti paruna Zuanne Brusciada da ga preveze iz Venecije u Zadar pa su prokurator i taj posao u siječnju 1665. godine povjerali parunu Paulu Venturi.²¹

Prvi proglas o natječaju za primanje šestorice đaka iz redova plemićkoga i građanskoga staleža u Florijevo sjemenište naložili su prokurator i zadarskomu knezu 10. veljače 1665. godine (u dokumentu po dataciji *more veneto* 1664.).²² Usto su prokurator i 30. srpnja 1665. godine zatražili od generalnoga providura za Dalmaciju odobrenje za službeni put rektora Nardi u Veneciju kako bi od prokuratora primio upute za dobar početak rada sjemeništa (*per il buon incaminamento d'esso Seminario*). Istodobno su tražili od zadarskoga kneza detaljne informacije o prikladnosti prvih prijavljenih kandidata na natječaj od veljače 1665. godine. To su bili: Blaž Soppe sin Pompeja, Franjo Ljubavac sin Šimuna, Ivan Petar Radulović sin Nikole, Vincenzo da Fiorenza de Dionisio, Anzolo de Paulo Muris, Jakov Stocco sin Franje, Ivan Giagazo sin Franje, Ivan Lovro Sorini sin Franje, Josip Triffoni sin Jeronima i Ivan Jeronim Emanuelli sin Franje.²³ Prokurator i 12. siječnja 1666. godine među navedenim kandidata odabrali sljedeće: Blaža Soppea sina plemića Pompeja, Franju Ljubavca sina plemića Šimuna, Franju Calcinu (naknadno prijavljenoga) sina plemića Grgura, Ivana Lovru Sorinija sina građanina Franje, Ivana Jeronima Emanuellija sina građanina Franje, i Josipa Triffonija sina građanina Jeronima, s time da su njihovi očevi trebali otputovati u Veneciju te pred prokuratorima posvjedočiti da je riječ o mladincima koji žele postati svećenici, kako se ne bi zlorabio novac iz Florijeve zaklade za njihovo uzdržavanje, o čemu su istodobno izvijestili zadarskoga nadbiskupa.²⁴

Čini se da je prvi imenovani rektor i učitelj đaka u sjemeništu Giovanni Battista Nardi kasnio u Veneciju jer mu je ponovni poziv upućen 26. siječnja 1666. godine, o čemu je obaviješten i generalni providur.²⁵ Pretpostavku iz prvoga dijela rada o Florijevu sjemeništu o mogućem sukobu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija i prokuratora o pravu imenovanja rektora,²⁶ potvrđuje dopis prokuratora upućen zadarskomu nadbiskupu i generalnomu providuru od 1. veljače 1668. godine, zbog čega je rad sjemeništa bio odgođen,²⁷ a vjerojatno je taj sukob kumovao i odreknuću od službe rektora Giovanni Battiste Nar-

¹⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 48v.

¹⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 49v.

²⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 50r.

²¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 50r.

²² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 52r. Pojam *more veneto* označava svojstveni kalendar Mletačke Republike po kojemu nova godina započinje s datumom 1. ožujka (primjerice, veljača 1664. godine po mletačkome kalendaru predstavlja veljaču 1665. godine prema gregorijanskom kalendaru).

²³ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 53r.

²⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 55r.

²⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 58v.

²⁶ Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 94.

²⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 64r.

dija, na čije je mjesto imenovan Andrea Galli.²⁸ Iako je službeno sjemenište započelo s radom školske godine 1669./1670., prokuratoru su rješavali ratne posljedice pa se doznaje da su u travnju 1671. godine naložili generalnomu providuru i zadarskomu kapetanu da isele kolonela Zoblea iz unajmljenih prostora za potrebe sjemeništa.²⁹

Istraženo arhivsko gradivo zorno pokazuje da su prokuratoru Sv. Marka *de supra* imali snažan utjecaj na sva motrišta života u Florijevu sjemeništu. Osobitu su pozornost, u suradnji s mletačkim predstavnicima vlasti, pridavali ispravnoj motivaciji đaka pri ulasku u sjemenište, što je ipak bilo teško kontrolirati.³⁰ O tome najzornije svjedoči činjenica da su već u srpnju 1673. godine sva trojica plemićkih sinova napustila sjemenište, a na njihovo mjesto prokuratoru su imenovali Ivana Soppea sina Pompeja, Franju Bartolazzija sina Jeronima te Ludovika Ferru sina Jeronima.³¹ Usto je generalni providur u travnju 1675. godine izvijestio prokuratoru o *nemaru* rektora u obrazovanju i disciplini, ali još više o nepoštovanju zadarskoga nadbiskupa kao i obveza u zadarskoj katedrali,³² čemu je uslijedio odgovor prokuratora da se takve stvari ne smiju događati, no ostaje otvoreno pitanje u kojoj je mjeri centralizirana uprava u Veneciji doista mogla utjecati na stvarno stanje sjemeništa u Zadru, komunicirajući isključivo dopisima i uputama rektorima Florijeva sjemeništa.³³

2. Obnove sjemenišne zgrade i nabavka inventara

Jednako su na zahtjev rektora prokuratoru izdvajali i određivali visine iznosa potrebnih za obnovu sjemenišne zgrade i nabavku inventara.³⁴ Prva veća obnova zgrade zabilježena je u svibnju 1702. godine.³⁵ Prokuratoru nisu olako izdavali dopuštenja za utrošak novca iz Florijeve zaklade već se od gradskih knezova i rektora sjemeništa tražilo egzaktno izvješće o stanju sjemenišnih nekretnina i pokretnina te opravdanost potraživanja za njihovom obnovom.³⁶ O lošem stanju sjemenišne zgrade čita se u dopisu prokuratora upućenoga generalnomu providuru 16. srpnja 1734. godine. No, zabrinutost prokuratora nije bila usmjerena isključivo na zdanje, već na reakciju roditelja potencijalnih đaka, koji su odbijali slati djecu u sjemenište s tako lošim uvjetima za život, a naznačeno je da bi to mogao biti i razlog da iz sjemeništa povuku đake koji su se u njemu tada nalazili.³⁷ Istodobno je rektor sjemeništa don Ivan Preradović tražio 1748. godine, uz zamolbu za obnovu sjemenišnoga

²⁸ Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 97.

²⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 66v.

³⁰ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 68v.

³¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 69r.

³² Prema članku 5. sjemenišnoga Pravilnika obveza je rektora bila svakodnevno sa šestoricom đaka moliti večernju za dušu pokojnoga nadbiskupa Florija u zadarskoj katedrali Sv. Stošije. Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 107.

³³ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 70r.

³⁴ Prokuratoru su osobitu brigu vodili o redovitosti popisa sjemenišnoga inventara, što je razvidno iz učestalih dopisa rektorima zadarskoga sjemeništa i mletačkim predstavnicima vlasti u Zadru da im se redovito šalju ažurirani popisi. Vidi primjerice: ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 28. lipnja 1696.).

³⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 5r.

³⁶ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 82v–83v.

³⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 198, fol. 49v–50r.

inventara,³⁸ novčanu pomoć iz fonda slobodnih misnih intencija za sebe i učitelje u sjemeništu, što su prokuratorori odobrili te im je dodijeljeno 200 misnih intencija godišnje,³⁹ koje im je isplatila mletačka financijska ustanova (*Pietà*) u Zadru u rujnu 1749. godine.⁴⁰ Od Preradovićeve zamolbe za obnovu sjemenišnoga inventara 1748. godine prošlo je punih jedanaest godina do novog interventa prokuratora o tome pitanju, kada je 27. siječnja 1760. godine odobrena isplata rektoru Florijeva sjemeništa u visini od 80 dukata,⁴¹ uz izričitu napomenu u dopisu od 28. siječnja 1760. godine da se sva buduća potraživanja za »potrepštine i nabavku potrebnoga posuđa čine uz najveću moguću uštedu« (*col maggior risparmio*).⁴² Kasnije su zabilježene nabavke novih kreveta, bačava i posuda za sjemenišnu kuhinju (1771., 1778. i 1783. godine).⁴³

O potrebi »esencijalne obnove sjemeništa« prokuratorori su se oglasili 1752. godine te prozvali poglavice zajednice građana koji su prema sklopljenome ugovoru bili dužni održavati kuću, što očito nisu marno činili.⁴⁴ Oštra retorika prokuratora upućena zajednici građana o potrebi obnove sjemenišne zgrade zabilježena je 1783. godine, uz prijetnju obustave plaćanja najamnine, ako se kuća ne dovede u red »dostojan njezinoj namjeni«, o čemu su obaviješteni gradski knez i rektor sjemeništa.⁴⁵ No, zajednica građana suprotstavila se prokuratorima te uzvratila da teret obnove sjemenišne zgrade nije njihova obveza, nakon čega je od rektora zatraženo da se stavku po stavku navedu potrebni radovi na zgradi, uz projekciju troškova, a da će prokuratura te troškove pokriti iz sredstava koji su bili namijenjeni plaćanju najamnine.⁴⁶ Drugim riječima, prokuratorori su suspendirali plaćanje najamnine zajednici građana, na što su potonji odgovorili zahtjevom za povećanjem iznosa najamnine, ako se od njih potražuje obnova sjemenišne zgrade. S obzirom na to da je novca u Florijevoj zakladi bilo sve manje, a oporučnom voljom nadbiskupa Florija točno određena visina iznosa najamnine (60 dukata godišnje), prokuratorori su odlučili raskinuti ugovor sa zajednicom građana i pronaći novu kuću u koju bi se preselilo sjemenište, o čemu su upoznali generalnoga providura i rektora sjemeništa dopisima od 17. svibnja i 5. listopada 1783. godine.⁴⁷ Rektor Jurović pronašao je novu prikladnu zgradu, ali je iznos najamnine premašivao godišnju svotu od 60 dukata (bila je riječ o cijeni od 36 cekina),⁴⁸ na što su prokuratorori odgovorili da se sjemenište može premjestiti, ali da će se razlika u

³⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 155, fol. 49r.

³⁹ ...*duecento all'anno del corpo di libere da sono fatte offziare*. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 155, fol. 49r–v.

⁴⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 155, fol. 60r.

⁴¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 156, fol. 21v.

⁴² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

⁴³ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 157, fol. 36v, fol. 109r, fol. 180v.

⁴⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 28. srpnja 1752.).

⁴⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 27. siječnja 1783. (1782. prema *more veneto*)).

⁴⁶ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 22. travnja 1783.).

⁴⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

⁴⁸ Tečaj mletačkoga novca često se mijenjao. Primjerice, u trenutku ustanove Florijeva sjemeništa dukat je iznosio 6 lira i 4 soldina, dok je od konca 17. stoljeća pa tijekom cijeloga 18. stoljeća vrijednost cekina u Dalmaciji varirala između 22 i 25 lira po cekinu. Više o vrijednostima i tečaju mletačkoga novca vidi kod: Vincenzo LAZARI, *Le monete dei possedimenti veneziani di Oltremare e di Terraferma*, Venezia, 1851.; Alvise ZORZI, *Il denaro di Venezia. Mercanti e monete della Serenissima*, Cittadella (Padova), 2012.

cijeni nadomjestiti iz rektorove plaće.⁴⁹ Prokuratori su stegom i štednjom upravljali opo-
ručnim novcem, pa su i rektora Jurovića pozivali na »oprezno upravljanje i štedljivost«.⁵⁰
U spisima prokuratora Sv. Marka *de supra* nije pronađen izvor koji bi potvrdio da je do
premeštanja došlo pa je opravdana pretpostavka da je do konca djelovanja Florijeva sje-
meništa 1797. godine ostalo sve nepromijenjeno.⁵¹

3. Rektori Florijeva sjemeništa u 18. stoljeću od Dujma Zena do posljednjega rektora Ivana Jurovića

Svećenik Dujam Zen, rektor Florijeva sjemeništa od 1715. do 1720. godine, imenovan je
u svibnju 1720. godine biskupom Raba pa je raspisan natječaj za novoga rektora. Potenci-
cijalni kandidati bili su dužni u roku od petnaest dana nakon javnoga proglašenja prijaviti
svoju kandidaturu prokuratorima u Veneciju.⁵² Na upražnjeno mjesto rektora zadarskoga
sjemeništa imenovan je 29. ožujka 1721. godine Domenico Teri (Theri), ali je zbog ne-
poznatoga razloga imenovanje tada poništeno,⁵³ da bi ponovno bilo potvrđeno 7. travnja
1721. godine.⁵⁴ Na njegovo je mjesto 28. lipnja 1723. godine imenovan don Ivan Prera-
dović.⁵⁵ Preradović je obnašao službu rektora do svoje smrti 1750. godine.⁵⁶ Prokuratori
su tada naložili zadarskomu knezu da izabere privremenoga rektora do službenoga raspisa
natječaja za službu novoga,⁵⁷ te je naloženo da se od Preradovićevih baštinika zatraži po-
pis pokretnina koje pripadaju sjemeništu,⁵⁸ što je u konačnici i učinjeno.⁵⁹ Zadarski knez
je za privremenoga upravitelja sjemeništa imenovao svećenika Ivana Carsanu, a službeni
natječaj za izbor novoga rektora objavljen je u dvama navratima – 12. lipnja i 18. kolovoza
1750. godine, prema ustaljenim pravilima terminacije od 25. srpnja 1669. godine.⁶⁰ Na
natječaj su se prijavili sljedeći kandidati: don Jakov Albinoni iz Zadra, zadarski kanonik
Karlo Felicinović, don Josip Scarpi, don Stjepan Leoni iz Kotora, zadarski kanonik Blaž
Ponte, splitski kanonik Petar Corsa, don Petar Komarić iz Splita, don Ivan Matijević iz
Splita, don Matej Kačić iz Makarske, zadarski kanonik Lovro Cicanti, zadarski kanonik
Ivan Giusti, privremeni upravitelj don Ivan Carsana te don Nikola Carceniga iz Zadra, koji

⁴⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 4. ožujka 1784.).

⁵⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 8. rujna 1792.).

⁵¹ Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 105.

⁵² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 75v.

⁵³ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 81r.

⁵⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 82r.

⁵⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 96v.

⁵⁶ Preradović je pokopan 22. travnja 1750. godine u crkvi Sv. Marcele u Zadru, a u matičnoj knjizi umrlih župe
Sv. Stošije zabilježeno je da je preminuo u Florijevu sjemeništu *sorpreso da improvisa sincope*. Arhiv Zadar-
ske nadbiskupije, Zbirka matičnih knjiga i parica Zadarske nadbiskupije, 1569./2010. (dalje: HR-AZDN-43),
Zadar – Sv. Stošija, *Obituum IX*. (1730. – 1754.), fol. 145v.

⁵⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopisi od 9. svibnja 1750.).

⁵⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 1. lipnja 1750.).

⁵⁹ Popis pokretnina dostupan u: ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn.
folija (dopis od 30. lipnja 1750.). Da su zahtjevi prokuratora bili opravdani, svjedoči dopis zadarskom knezu
od 28. srpnja 1752. godine iz kojega se doznaje da su mnoge pokretnine u vlasništvu sjemeništa bile oštećene
te je knezu naloženo da izvršitelj oporuke rektora Preradovića i njegovi baštinici nadoknade štetu u korist
zadarskoga sjemeništa. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

⁶⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 155, fol. 76r.

je naknadno uklonjen s popisa kandidata. Konačno su prokuratora 28. rujna 1750. godine balotažom sa sedam glasova *za* i nijednim *protiv* za novoga rektora Florijeva sjemeništa izabrali zadarskoga kanonika Ivana Giustija,⁶¹ o čemu su obaviješteni mletački sindici inkvizitori u Dalmaciji, koji su trebali potvrditi izbor.⁶² Nakon Giustijeva odreknuća od službe rektora 1782. godine na tu službu postavljen je don Ivan Jurović, koji je sjemeništem upravljao do njegova ukinuća 1797. godine.

Tablica 1. Popis rektora Florijeva sjemeništa od Dujma Zena do posljednjega rektora Iva-
na Jurovića

ime rektora	godina imenovanja	godina odreknuća/smrti
don Dujam Zen	1715.	1720.
opat Dominik de Theri	1721.	1723.
don Ivan Preradović	1723./1724.	1750.
don Ivan Giusti	1750.	1782.
don Ivan Jurović	1782.	1797.

4. Način prijave i odabira kandidata za Florijevo sjemenište

Tijekom čitava djelovanja Florijeva sjemeništa mletački prokuratora slijedili su uobičajen obrazac nadopune đaka po završetku njihova studija.⁶³ Redovito bi se o tome izvijestilo zadarskoga kneza, koji je po primitku dopisa mletačkih prokuratora bio dužan u roku od mjesec dana javno obznaniti natječaj za upražnjeno mjesto, a kandidati su bili dužni, sukladno sjemenišnomu statutu, priložiti potvrde o krštenju i o legalnoj pripadnosti plemićkomu, odnosno građanskomu staležu, dok je knez bio dužan potvrditi prikladnost kandidata te svu potrebnu dokumentaciju poslati prokuratorima Sv. Marka *de supra* u Veneciju, koji su u konačnici balotažom odabirali nove đake.⁶⁴ Prema utvrđenoj odredbi đaci su u sjemeništu mogli obitavati do napunjene 21. godine života, nakon čega su bili dužni

⁶¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 155, fol. 76v; ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 28. rujna 1750.). Don Ivan Giusti bio je učen svećenik, a iz relacije zadarskoga nadbiskupa Mate Karamana kongregaciji *De Propaganda Fide* od 9. siječnja 1749. godine doznaje se da mu je otac bio pravoslavac, koji se konvertirao na katoličanstvo. HR-AZDN-16/22, Zadarska nadbiskupija/metropolija, Stari spisi (Atti antichi), kut. 1, *Relazione di Monsignor Arcivescovo Matteo Caraman*, neoznačen folij.

⁶² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 1. listopada 1750.).

⁶³ Ovdje se koristim prigodom nadopuniti popis đaka iz prve polovine 18. stoljeća, čija imena su prevedena ili nisu zabilježena u prvotno istraženom arhivskom gradivu. Naime, u srpnju 1722. godine izišli su iz sjemeništa Josip Scarp, Lovro Cicanti i Jeronim Bonicelli, čija imena nisu zabilježena u prvome radu, a njihova su mjesta zauzeli Josip Messinese, Josip Cicanti i Petar Maroni. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 94r. Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 103.

⁶⁴ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 196, fol. 71v-72r, fol. 75r.

napustiti sjemenište.⁶⁵ Izuzetak od toga pravila činili su iznimno nadareni đaci, sposobni svladati zahtjevne teološke traktate (*le tesi teologiche*), koji bi u tome slučaju pismeno ispitao arhidakon Zadarskoga kaptola, a na temelju rezultata pisanoga teološkoga traktata prokurator bi odobravali daljnje doškolovanje u teološkim znanostima te ostanak đaka u Florijevu sjemeništu i nakon njihova svećeničkoga ređenja, odnosno do slavlja mlade mise.⁶⁶ Nasuprot tomu, pojedini su sjemeništarci pod pritiskom nepovoljne obiteljske situacije napuštali sjemenište i odricali se duhovnoga staleža, kako bi mogli preuzeti brigu o obitelji i obiteljskim poslovima.⁶⁷ Uobičajeno se prijevremena samovoljna napuštanja sjemeništa đacima načelno nisu dopuštala bez opravdana razloga, o čemu su se redovito tražile detaljne informacije od rektora sjemeništa, nakon čega bi prokurator donosili konačnu odluku. U slučaju pozitivne odluke prokuratora automatizmom bi uslijedio proglas gradskoga kneza o upražnjenome mjestu u Florijevu sjemeništu i odabir novoga kandidata prema ustaljenome obrascu.⁶⁸

Unatoč uvriježenu obrascu prijave kandidata, zabilježeni su slučajevi (osobito tijekom 18. stoljeća) prijave plemićkih sinova čiji su roditelji bili vojni dužnosnici u mletačkoj vojsci, a koji nisu slijedili uobičajen postupak. Valja zapaziti da su mletački prokurator u tim slučajevima ipak slijedili pravilnik sjemeništa te nisu primali kandidate čiji roditelji ne bi priložili potrebnu dokumentaciju, iako im je dana mogućnost da to učine izravno u mletačkoj prokuraturi privatnim kanalima (*per uia priuata*)⁶⁹ te su redovito odbijali kandidate koji nisu zadovoljavali parametre zadane odredbama zaklade Florio.⁷⁰ Osim

⁶⁵ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 197, fol. 8v.

⁶⁶ Takav je bio slučaj đaka Šimuna Frane Smiljanića u travnju 1760. godine, kojega je rektor Ivan Giusti preporučio prokuratorima za daljnje školovanje, iako je napunio dob za izlazak iz sjemeništa, nakon čega su prokurator naložili zadarskomu arhidakonu Mihovilu Trialiju da Smiljanić pred njim napiše javni teološki traktat (*una pubblica conclusionem critico-dogmatica*), što je đak uspješno izvršio te su mu mletački prokurator, nakon što su iščitali njegovu teološku tezu, u kolovozu 1760. godine odobrili dodatne dvije godine studija u zadarskome sjemeništu. No zbog nepoznatoga razloga Smiljanić se odrekao dodijeljene mu povlastice te koncem 1760. godine napustio Florijevo sjemenište, ali se vjerojatno na nagovor rodbine ili samoga rektora, koji se očigledno zauzimao za njega, ponovno vratio i dovršio dodatne dvije godine obrazovanja te ostao u sjemeništu još nekoliko mjeseci nakon svećeničkoga ređenja, odnosno do slavlja mlade mise. Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopisi od 26. travnja 1760., 21. kolovoza 1760., 7. siječnja 1761. (1760. prema *more veneto*) i 10. ožujka 1763.). Šimun Frane Smiljanić zaređen je za svećenika 28. rujna 1762. godine, a 17. kolovoza 1784. godine imenovan je kanonikom Zadarskoga kaptola. Josip CELIĆ, »Svjetovno svećenstvo i redovništvo u Zadru po službenom iskazu iz 1811. godine«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 57, Zadar, 2015., str. 223. Na temelju odluke mletačkih prokuratora u svezi Šimuna Frane Smiljanića isto su kasnije tražili klerici Juraj Hrvatinić i Antun Bianchi, kojemu je odobreno ostati u sjemeništu do slavlja mlade mise. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 13. lipnja 1772.). Za Hrvatinića vidi dopis rektora Giustija od 24. listopada 1767. godine u: ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 20, fasc. 79.

⁶⁷ Takav je primjer zabilježen 1764. godine kada je majka đaka Ivana Krševana Franceschija ostala udovica te se zamolbom obratila mletačkim prokuratorima da mu dopuste napustiti sjemenište, u kojem je proveo deset godina, kako bi se mogao brinuti o obitelji, što joj je u konačnici odobreno. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 29. siječnja 1764. (1763. prema *more veneto*)).

⁶⁸ O tome svjedoči slučaj klerika Grgura Hrvatinića iz 1767. godine. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopisi od 24. rujna 1767. i 22. prosinca 1767.). Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 156, fol. 151v.

⁶⁹ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 18. svibnja 1748.).

⁷⁰ Primjerice, Franjo Spingaroli, sin kapetana Ivana Spingarolija, nije primljen 1748. godine u zadarsko sjemenište jer je bilo upitno njegovo plemićko podrijetlo. Vidi: ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopisi od 17. kolovoza i 7. rujna 1748. te 6. veljače 1749.).

toga, nerijetko su za pojedine kandidate u istraženim spisima zabilježene preporuke crkvenih uglednika u Zadru ili njihova izravna intervencija u kneževoj kancelariji u ime roditelja, što je zasigurno moglo utjecati na kneževu prosudbu o prikladnosti kandidata.⁷¹ Zahvaljujući redovitoj korespondenciji s rektorom, ali i mletačkim predstavnicima vlasti u gradu, koji su služili kao kontrolno tijelo rektorova rada, prokurator *de supra* bili su dobro upućeni u djelovanje sjemeništa te su dopisima iz Venecije upozoravali na disciplinske propuste, poput primjerice izlazaka sjemeništara izvan sjemeništa tijekom blagdana, što nije bilo dopušteno – osim u hitnim slučajevima i u vrijeme uobičajenih praznika tijekom školske godine.⁷² Rektor je redovito izvještavao prokurate o vladanju đaka te bi u slučajevima njihova neposlušna ili neprimjerenoga vladanja prokurator donosili odluku o isključenju iz sjemeništa onih koji nisu pokazivali napredak u disciplini i održavanju sjemeništnih pravila, o čemu je automatizmom bio obaviješten gradski knez radi objavljivanja natječaja za kandidate na upražnjeno mjesto isključenoga.⁷³ Iako je komunikacija s rektorima sjemeništa bila redovita, ipak su u prvoj polovici 18. stoljeća, sudeći prema sačuvanim zapisnicima, zabilježene nejasnoće, napose oko utroška zakladnoga novca za potrebe održavanja Florijeva sjemeništa, kao i o uvriježenome postupku oko natječaja za kandidaturu prigodom upražnjenih mjesta u sjemeništu,⁷⁴ s obzirom na to da je glavina kandidata dolazila iz redova građanstva. To dijelom potvrđuje dopis prokuratora od 20. rujna 1708. godine, u kojem je jasno naznačeno da se na dvama upražnjenim mjestima preferiraju kandidati iz redova plemićkoga staleža.⁷⁵ Unatoč poticajima mletačkih prokuratora, demografski odnosi u Zadru išli su u prilog građanstvu,⁷⁶ što pokazuju i rezultati istraživanja predloženi u tabličnome prikazu primljenih kandidata u Florijevu sjemeništu u drugoj polovici 18. stoljeća iz koje je razvidno da su od 34 sjemeništara tek dvojica bila iz redova plemićkoga staleža (Tablica 2). Usto su zadarski plemići za svoje sinove preferirali studije na učilištima Apeninskoga poluotoka, napose u Padovi.⁷⁷

U drugoj polovici 18. stoljeća zabilježene su učestalije prijave kandidata iz siromašnih i egzistencijalno ugroženih građanskih obitelji. Prvi takav slučaj u kojem je presudno za ulazaka kandidata u sjemenište bilo ekonomsko stanje obitelji zabilježen je 1764. godine, kada je zbog siromaštva obitelji primljen Juraj Ivan Krstitelj Rotta, sin Franje Marije.⁷⁸ U drugome slučaju iz 1768. godine prokurator nisu udovolji zamolbi građanke Domenike Mangarini, udove Jeronima, koja ja ostala sama s petero djece, četiri djevojčice i dječakom Ivanom Antunom te se zbog siromaštva povukla iz grada na selo jer je

⁷¹ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Atti*, b. 16, fasc. 55, neozn. folija; ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Atti*, b. 19, fasc. 72.

⁷² Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Registri*, b. 197, fol. 19v.

⁷³ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Registri*, b. 197, fol. 22r.

⁷⁴ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Registri*, b. 197, fol. 26v.

⁷⁵ *...et saranno preferiti li Nobili dalli Cittadini giusto l'Ordinatione Testamentaria di detto Monsignore Arcivescouo, essendo già presentemente supplito dagli attuali seminaristi al numero de Cittadini prescritto, come di sopra*. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Registri*, b. 197, fol. 29r.

⁷⁶ Usp. Tomislav RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797.*, Zadar, 1987., str. 459–460.

⁷⁷ Z. DUNDOVIĆ, »Florijevu sjemenište«, str. 100.

⁷⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, *Chiesa, Atti*, b. 19, fasc. 76, neozn. folija.

kuću u gradu dala u najam kako bi prehranila obitelj.⁷⁹ Unatoč preporukama katedralnoga župnika i primicera Zadarskoga kaptola don Ivana Frangipanija, kao i generalnoga vikara Ivana Carsane (bivšega privremenoga rektora Florijeva sjemeništa), prokuratoru su odabrali drugoga đaka, Jeronima Medicija, sina Vicenza. Apstrahirajući od teških životnih sudbina nužno je zamijetiti da početci dekadencije Florijeva sjemeništa u 18. stoljeću, s obzirom na njegovu temeljnu svrhu – odgoj budućih svećenika – nisu bili jednoznačni, već posljedica niza kompleksnih uzroka, koji su generirani u nadolazećim desetljećima. Jedan od tih uzroka svakako treba tražiti u prosudbama zadarskih knezova, odnosno mletačkih predstavnika vlasti o tome jesu li ili nisu kandidati imali duhovni poziv, što su u svojim dopisima najčešće izražavali formulacijom *per non aver auuta vocazione al stato religioso*.⁸⁰ Jesu li zadarski knezovi imali potrebne kvalifikacije za tu prosudbu, ostaje nepoznato, ali se njihovo mišljenje svakako uvažavalo u Veneciji, a već je napomenuto da su preporuke – osobito crkvenih uglednika u Zadru – mogle bitno utjecati na njihove prosudbe. Pitanje opravdavaju primjedbe pojedinih knezova, koji su i sami u službenim dopisima izražavali sumnju o motivima kandidature mladića – bolje rečeno – njihovih roditelja s oba pola društvene ljestvice za (ne)slanje potomaka u Florijevo sjemenište.⁸¹

5. O odgoju, disciplini i naravi sjemeništara Florijeva sjemeništa u 18. stoljeću

Istraženo arhivsko gradivo pruža kvalitetan uvid u primijenjeni odgojno-obrazovni proces i disciplinske mjere kojima su se služili odgojitelji u Florijevu sjemeništu u Zadru. Od samog početka njegova djelovanja u spisima mletačkih prokuratora zabilježene su opaske o učestalim kršenjima discipline, čemu temeljni uzrok treba tražiti u činjenici da zadarski nadbiskupi, zbog uvriježene upravne strukture i *de facto* apsolutne jurisdikcije mletačkih prokuratora, nisu imali većega upliva u rad Florijeva sjemeništa.⁸² Uzme li se u obzir spomenuta opaska nadbiskupa Vicka Zmajevića iz 1714. godine,⁸³ može se postaviti pitanje je li jedan od uzroka nedostatka discipline u Florijevu sjemeništu ležao u činjenici da zadarski nadbiskup nije nad njima imao ingerenciju, odnosno da je svjetovna vlast preuzela ulogu duhovnoga autoriteta? Nadalje, zbog distorzije u pisanoj komunikaciji na relaciji Zadar – Venecija tijekom 18. stoljeća postupno je opadala mogućnost kontroliranja zbivanja unutar Florijeva sjemeništa, što je nepovoljno utjecalo na daljnji intelektualni napredak pojedinih đaka.

⁷⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 20, fasc. 80, neozn. folija.

⁸⁰ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 21, fasc. 88, neozn. folija.

⁸¹ Donosi se isječak iz dopisa kneza Zorzija Loredana od 12. travnja 1782. godine: *...ho trovato che dal scarso numero de giovani dell'uno, o dell'altro ordine, e dal genio de genitori di non distaccarli dalla casa paterna, ne nasce che non inclinano a stabilirli nel Seminario, o per qualche altra causa, ed alcuni a motivo che non hanno vocazione a vestir l'abbito religioso...* ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 22, fasc. 94, neozn. folija.

⁸² Stoga je u potpunosti pogrešan zaključak da je Florijevo sjemenište bilo »pod redovnom kontrolom crkvenih ljudi«. Vidi: T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, str. 576.

⁸³ Ž. DUNDOVIĆ, »Florijevo sjemenište«, str. 100.

Primjerice, slučaj klerika Šimuna Hrvatinića, koji je u siječnju 1731. godine htio izići iz Florijeva sjemeništa i nastaviti studij u Loretu to najzornije pokazuje. Iako su bili ispunjeni svi zakonski uvjeti, prokuratorima Sv. Marka *de supra* nisu dopustili da Hrvatinić napusti zadarsko sjemenište dok se »ne razmotri to pitanje i donesu prikladne upute«. ⁸⁴ Hrvatinić je – napunivši 21. godinu života – dobio potrebno dopuštenje prokuratora za napuštanje zadarskoga sjemeništa 29. studenoga 1732. godine. ⁸⁵

Iz dopisa od 11. srpnja 1731. godine, upućenoga rektoru sjemeništa, doznaje se motivacija za navedenu odluku. Naime, zbog složenosti posla i, čini se, pomanjkanja informacija pristiglih iz Zadra, prokuratorima je izmicala kontrola nad zadarskim sjemeništem, zbog čega su od rektora Ivana Preradovića tražili detaljne informacije o »stanju i upravi sjemeništa, o imenima đaka koji se u njemu trenutno nalaze, s jasno naznačenim preostalim vremenom do njihova izlaska iz sjemeništa«, uz naznaku da »nitko ne može napustiti sjemenište bez znanja prokuratora i njihova izričitoga dopuštenja«, o čemu ih je rektor bio dužan čim prije izvijestiti. ⁸⁶ U dopisu zadarskomu knezu od 29. kolovoza 1732. godine izrazili su zabrinutost o odnosu sjemeništara i njihova rektora, koji nije bio na zavidnoj razini (*sentiamo insorta tra gl'alumni stessi, et esso Rettore*), zbog čega je patila disciplina te su prokuratorima tražili intervenciju kneza o tome pitanju, ⁸⁷ što se posljedično održavalo na daljnji razvoj đaka kao i na disciplinsku stegu u sjemeništu.

Osim discipline đaka, polovicom 18. stoljeća oslabila je i edukativna formacija u Florijevu sjemeništu te je zabilježeno 5. listopada 1742. godine da je rektor sjemeništa otpustio učitelja Giusepea Bolognesea Marchegiana, između ostaloga i zbog njihovih osobnih travica. ⁸⁸ Usto su u ljeto 1744. godine đaci i rektor uputili prokuratorima dopis o fizičkome nasilju nad sjemeništarcem Ivanom Galenom, kojega je udario Antonio Bassi, izgledno član sjemenišnoga osoblja, ⁸⁹ što je izazvalo burne reakcije u gradu, zbog čega su prokuratorima odaslali dopis generalnomu providuru u Zadru da se taj slučaj ispita s najvećom pomnjom, kako bi se izbjegao skandal. ⁹⁰

Otvorenje Zmajevićeva glagoljaškoga sjemeništa u Zadru 1748. godine, ⁹¹ unatoč činjenici da je mletačka vlada odobrila njegov rad, izazvalo je određene nedoumice među zajednicom plemića i građana, koji su odaslali dopis prokuratorima u Veneciji izrazivši bojazan da bi novootvoreno sjemenište moglo »omalovažiti« rad Florijeva sjemeništa, zbog čega su prokuratorima 20. rujna 1748. godine tražili od generalnoga providura »oprezno mišljenje« o toj materiji. ⁹² Čini se da je otvorenje glagoljaškoga sjemeništa u Zadru podiglo

⁸⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 198, fol. 19v.

⁸⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 198, fol. 33r.

⁸⁶ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 198, fol. 24v–25r.

⁸⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 198, fol. 30v.

⁸⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

⁸⁹ Tijekom 18. stoljeća u sjemeništu su služile i žene, vjerojatno kao pomoćno kuhinjsko osoblje, koje su – sudeći prema dopisu mletačkih prokuratora – za tu službu morale predočiti dokaz o starosnoj dobi iznad 50 godina. Takav je slučaj Anđele Basić, kojoj je dopušteno da se premjesti u sjemenište i živi sa sestrom svojoj šogorice. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 20. studenoga 1769.).

⁹⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 8. kolovoza 1744.).

⁹¹ Vidi: T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, str. 577–578.

⁹² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

dosta prašine jer su o tome pitanju prokuratora ponovno tražili mišljenja mletačkih sindika u Dalmaciji 6. veljače 1749. godine.⁹³

Razvidno je da se jurisdikcija mletačkih prokuratora s obzirom na zadarsko sjemenište nije doticala samo materijalnih potreba i personalne politike nego su njihovi interventi zadirali u duhovne, intelektualne i disciplinske sfere unutar sjemenišne zajednice i to na obje relacije – đaka i njihovih odgojitelja. Eklatantan primjer tomu je događaj iz 1752. godine, kada se rektor zadarskoga sjemeništa don Ivan Giusti obratio prokuratorima dopisom o kleriku (đaku) Ivanu Dominiku Bartolazziju (plemićkomu sinu), kojega su, prema navodima prokuratora, »raspirivali« đaci iz građanskoga staleža Anđelo Muzio i Bartul Antun Medici, zbog čega se Bartoluzzii odao »zloćama i lošem primjeru«, što je moglo pogubno utjecati na ostale đake u sjemeništu. Prokuratora su 28. srpnja 1752. godine uputili dopis generalnomu providuru da odmah k sebi pozove rektora Florijeva sjemeništa, sve potanko ispita te »iznesene propuste sjemeništarača ispravi te po potrebi i kazni, prema vlastitome najprikladnijemu nahođenju s obzirom na njihov duhovni stalež, a na poboljšanje discipline u sjemeništu.«⁹⁴ Konačno je zadarski knez, očito zbog neprikladnoga ponašanja, 1754. godine isključio iz Florijeva sjemeništa đaka Bartula Antuna Medicija,⁹⁵ a u kolovozu 1759. godine i Ivana Dominika Bartolazzija.⁹⁶ Naime, plemićki sin Bartolazzi, zajedno s dvojicom svoje braće, neprestano je napadao rektora don Ivana Giustija (građanskoga staleža) te su prokuratora o njegovu isključenju izvijestili generalnoga providura uz znakovitu opasku da mu »budućnost ostaje prepuštena onim uvjerenjima za koja su zaslužni njegovi pristaše«,⁹⁷ što se očigledno odnosilo na trzavice između plemstva i građanstva u Zadru, a posljedično se odrazilo na nepoštovanje đaka (plemića) u sjemeništu prema rektoru (iz građanskoga staleža). Sudeći prema prepisci između generalnoga providura i prokuratora u Veneciji u studenome 1759. godine taj je slučaj uzburkao duhove u gradu, ali su kaznene mjere ostale kao opomena ostalim đacima kako bi »svoj život i vladanje usuglasili s potrebnom disciplinom i zahtjevima sjemenišne ustanove«. ⁹⁸ U kontekstu toga događaja opravdano je postaviti pitanje jesu li se trajne razmirice na društvenome planu između zadarskoga plemstva i građanstva posljedično odražavale i na odnose đaka unutar sjemenišnih zidova? Nužno je, uz to, naglasiti da je »zbog poteškoća u provinciji«, odnosno kuge u Dalmaciji 1764. godine,⁹⁹ rektor sjemeništa don Ivan Giusti molio da mu se omogući, zbog nedostatka učitelja, da sam poučava đake u gramatici, humanistici, retorici, filozofiji i moralnoj teologiji sukladno pravilniku iz 1669. godine, što mu je odobreno, ali

⁹³ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 6. veljače 1749.).

⁹⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

⁹⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 1. svibnja 1754.).

⁹⁶ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 27. kolovoza 1759.); ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 18, fasc. 71, neozn. folija.

⁹⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija.

⁹⁸ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 30. studenoga 1759.). Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 156, fol. 16r.

⁹⁹ Mletački generalni providur za Dalmaciju Francesco Diedo u pismu od 28. srpnja 1762. godine javlja iz Zadra omiškomu providuru da se epidemija kuge pojavila s onu stranu rijeke Drine i da se širi u smjeru sjevera. Slavko KOVAČIĆ, »Omiški kraj u obrani širenja epidemije kuge u godinama 1762. – 1765.«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 53, br. 1, Zagreb, 2021., str. 132.

na rok od jedne godine, odnosno dva semestra,¹⁰⁰ te je sav odgojiteljski i obrazovni teret u Florijevu sjemeništu pao tada na leđa jednoga čovjeka.

Pitanje nejednakosti društvenih skupina nužno je razmotriti i unutar Florijeva sjemeništa. Naime, analizom dopisa mletačkih prokuratora uočene su neke distorzije u drugoj polovici 18. stoljeća s obzirom na oporučnu volju nadbiskupa Florija i sjemenišne statute. Ponajprije se to odnosi na broj đaka, koji je u jednome trenutku premašio određenu brojku od šestorice kandidata iz redova zadarskoga plemstva i građanstva, uz financijsku potporu generalnoga providura, čemu se prokuratoru nisu protivili, uvijek dosljedno pozivajući da se u sjemeništu održavaju »zadane norme vjerskoga odgoja i discipline« s obzirom na đake.¹⁰¹ Mogući uzrok povećanja broja đaka u sjemeništu leži u činjenici da se u gradskoj školi, koja je bila smještena u kompleksu kneževe palače, smanjivao broj đaka te je ona u konačnici prenamijenjena u druge svrhe. Jedini problem, kako navode i drugi autori, bio je u tome što ti đaci nisu razmišljali o svećeničkome pozivu, što se posljedično odrazilo na disciplinu unutar Florijeva sjemeništa.¹⁰²

U drugoj polovici 18. stoljeća zabilježeno je nekoliko otpuštanja sjemeništaraca od strane mletačkih prokuratora zbog teških disciplinskih prekršaja i nedoličnoga ponašanja, a uvijek uz napomenu da se to čini kao opomena i poticaj ostalim đacima. Primjerice, u kolovozu 1769. godine otpušten je iz sjemeništa Franjo Piazza, zbog »nepopravljive naravi koja se mogla proširiti na ostale đake«.¹⁰³ No, posljednje godine djelovanja Florijeva sjemeništa u 18. stoljeću obilježili su učestali slučajevi hinjenih duhovnih zvanja, odnosno pokušaja roditelja da svojoj djeci, pod izlikom svećeničkoga poziva, osiguraju školovanje na teret Florijeve zaklade. Prvi takav slučaj zabilježen je u lipnju 1775. godine, kada je u sjemenište primljen Petar Smiljanić, sin Anđela,¹⁰⁴ a potom otpušten u siječnju 1776. godine zbog činjenice *da* »nije imao duhovni poziv« (*non ha vocazione di farsi religioso*), o čemu je prokuratoru izvijestio zadarski knez.¹⁰⁵ Usto su pojedini sjemeništarci oklijevali s ulaskom u sjemenište, na što su prokuratoru reagirali dopisima knezu, što je bio očit znak nedoumice i vjerojatno roditeljske prisile. Primjerice, plemić Josip Begna, sin Kozme, koji je izabran u rujnu 1776. godine,¹⁰⁶ nije se pojavio u sjemeništu do srpnja 1777. godine, na što su reagirali prokuratoru te mu 27. srpnja 1777. godine dali rok od petnaest dana da se tamo pojavi, uz prijetnju gubitaka svih privilegija iz Florijeve zaklade pridržanih izabranim kandidatima.¹⁰⁷ Razvidno je da je Josip Begna ostao u sjemeništu do 1782. godine te ga u nepoznato vrijeme napustio da bi potom bio ponovno primljen 1784. godine. Konačno je napustio sjemenište 1788. godine te se nije zaredio, što je očit pokazatelj dobro promišljene

¹⁰⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dopis od 5. travnja 1764.). Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 156, fol. 62v–63r.

¹⁰¹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 199, neozn. folija (dokument 4. svibnja 1754.).

¹⁰² Usp. T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, str. 576–577.

¹⁰³ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 2. kolovoza 1769.).

¹⁰⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 9. lipnja 1775.).

¹⁰⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 22. siječnja 1775. (1776. prema more veneto)).

¹⁰⁶ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 23. rujna 1776.).

¹⁰⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 27. srpnja 1776.).

taktike besplatnoga školovanja. S obzirom na to da je bila riječ o plemićkome sinu, nužno je uzeti u obzir utjecaj obitelji i dobre veze s vlastima. Stoga se može govoriti o korumpiranome sustavu te postupnom opadanju utjecaja mletačkih prokuratora na zadarsko sjemenište potkraj 18. stoljeća.¹⁰⁸

U ožujku 1779. godine ostala su upražnjena dva mjesta u Florijevo sjemeništu te se nešto više od sto godina od njegova osnivanja prvi put dogodilo da se nitko nije prijavio na natječaj,¹⁰⁹ nakon čega su zabilježena učestalija primanja kandidata iz siromašnih ili drugim nevoljama opterećenih građanskih obitelji u Zadru. Da je pitanje nejednakosti društvenih skupina neminovno utjecalo na status sjemeništa, potvrdu pružaju dopisi mletačkih prokuratora generalnome providuru. Naime, u srpnju 1780. godine prokuratori su odgovorili na providurov dopis od 5. lipnja 1780. godine u kojemu ih je izvijestio da »se nijedan plemić ne želi miješati s onima iz drugoga staleža« (građanskoga, op. a.). Iz istoga se dopisa doznaje da više nije bilo jasno s koliko godina đaci ulaze, a s koliko izlaze iz sjemeništa, »s obzirom na to da je bilo propisano da mogu ući u sjemenište prije dvanaeste godine života, a da izlaze kada napune 21 godinu«.¹¹⁰

Iz svega navedenoga može se bez sumnje na Florijevo sjemenište u Zadru primijeniti zaključak Filiberta Agostinija, koji je dao solidan prikaz odnosa mletačke politike prema sjemeništima na području mletačkoga dominija, da su »na izmaku 18. stoljeća pod istim krovom zajedno živjeli klerici koji su od početka težili svećeništvu i đaci – mahom iz građanskoga staleža – koji su prvenstveno težili adekvatnoj intelektualnoj formaciji«.¹¹¹

Tablično se prikazuju imena i prezimena sjemeništara Florijevo sjemeništa od 1742. do 1797. godine (Tablica 2), kao i popis prijavljenih, a odbijenih kandidata u drugoj polovici 18. stoljeća (Tablica 3). U spisima magistrature nije zabilježeno jesu li posljednja šestorica sjemeništara navedena u tablici prije gašenja Florijevo sjemeništa ostala u njemu do 1797. godine, zbog čega je u tablici (Tablica 2) ostavljena crtica u polju koje označava godinu izlaska iz sjemeništa.

¹⁰⁸ Josip Begna bio je za francuske uprave u Dalmaciji pokrajinski izaslanik u Milanu. Josip CELIĆ, »Zadarsko plemstvo i građanstvo početkom francuske uprave u Dalmaciji«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 56, Zadar, 2014., str. 186.

¹⁰⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 20. svibnja 1780.).

¹¹⁰ *Providitor General Dalmazia et Albania. Illustrissimo Eccellentissimo Signore Signore Collendissime. Dal gradito foglio di Vostra Eccellenza 5. Giugno decorso rileviamo la difficoltà che s'incontra nel darsi in nota per cotesto Seminario Florio d'alcun Nobile per non accomunarsi con quelli d'altro ceto. Sopra tal punto ricerchiamo Vostra Eccellenza spiegarci quale sia questa sorte di comunanza, e quali gl'indicati ordini urbani che non stiano a dovere con quello prescrive il Testatore che ha ordinato l'erezione di cotesto Seminario a beneficio di Nobili o Cittadini di cotesta Città. Non sappiamo poi intendere come non essendovi tempo prescritto ne per l'entrar ne per l'uscir degl'alumni dal Seminario, si venga poi all'opposto a rilevare dal foglio stesso, che in quanto all'entrata possono esser ricevuti prima d'anni dodici, e non si sa anche dopo, e quanto all'uscita si dica poi che sia costume ch'escano d'anni ventuno. Ricerchiamo la virtù di Vostra Eccellenza avanzarci sopra questi punti la più sollecita detagliata informazione, onde poter proddur la materia nella sua verità, e chiarezza alla Procuratia per quelle deliberazioni che saranno opportune, e se le raccomandiamo. Data li 24 Luglio 1780.* ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

¹¹¹ Filiberto AGOSTINI, *Istituzioni ecclesiastiche e potere politico in area veneta (1754–1866)*, Venezia, 2022., str. 53.

Tablica 2. Popis sjemeništara u Florijevu sjemeništu od 1742. do 1797. godine

ime sjemeništara	stalež	godina u sjemeništu	
		ulazak	izlazak
Ivan Antun Petricioli, sin Andrije	građanin	1742.	1752.
Ivan Franjo Adobbati, sin Danielea	građanin	1742.	1752.
Andelo Muzio, sin Anzola	građanin	1746.	1752.
Bartul Antun Medici, sin Vicenza	građanin	1746.	1754.
Ivan Dominik Bartolazzii, sin Franje	plemić	1747.	1759.
Bartul Bianchi, sin Ivana	građanin	1752.	1760.
Josip Antun Tipaldi, sin Andrije	građanin	1752.	1760.
Šimun Frane Smiljanić, sin Petra	građanin	1752.	1763.
Antun Gelpi, sin Donata	građanin	1752.	1763.
Ivan Krševan Franceschi, sin Tome	građanin	1754.	1764.
Juraj Hrvatinić, sin Šimuna	građanin	1759.	1768.
Antun Bianchi, sin Ivana	građanin	1760.	1774.
Inocent Rotta, sin Franje	građanin	1760.	1771.
Antun Čuća, sin Šimuna	građanin	1763.	1769.
Franjo Piazza, sin Antuna	građanin	1763.	1769.
Juraj Ivan Krstitelj Rotta, sin Franje Marije	građanin	1764.	1776.
Jeronim Medici, sin Vicenza	građanin	1768.	1775.
Ivan Adobbati, sin Danijela	građanin	1769.	1775.
Josip Leonard Bianchi, pok. Ivana (Josipa)	građanin	1769.	1782.
Danijel Draganić, sin Alviža Andrije	građanin	1771.	1782.
Andelo Stjepan Vlastò, sin Marka	građanin	1774.	1782.
Nikola Muzio, sin Andela	građanin	1775.	1784.
Petar Smiljanić, sin Lazara	građanin	1775.	1776.
Antun Vicko Zapić, sin Šimuna	građanin	1776.	1781.
Josip Begna, sin Kozme	plemić	1776./7.	1782.
Ivan Draganić, sin Alviža	građanin	1782.	1782.
Jeronim Mangarini, sin pok. Josipa	građanin	1782.	1784.
Antun Mangarini, sin pok. Josipa	građanin	1782.	1794.
Franjo Medici, sin Antuna	građanin	1782.	1788.
Ivan Mangarini, sin pok. Josipa	građanin	1782.	1796.
Josip Begna, sin Kozme	plemić	1784.	1788.

ime sjemeništarca	stalež	godina u sjemeništu	
		ulazak	izlazak
Vicko Medici sin, pok. Ivana Josipa	građanin	1784.	1792.
Toma Franceschi sin, Ivana Krševana	građanin	1788.	1791.
Nikola Filip Coltelli, sin Petra Pavla	građanin	1788.	-
Valentino Addobati, sin Šimuna Salustija	građanin	1791.	-
Antun Coltelli, sin Filipa	građanin	1791.	-
Dominik Addobati, sin Antuna	građanin	1792.	-
Marko Armanini, sin Nikole	građanin	1794.	-
Cesare de Cera, sin Alessandra	građanin	1796.	-

Tablica 3. Popis odbijenih kandidata za ulazak u Florijevo sjemenište u drugoj polovini 18. stoljeća

Ime i prezime	stalež	godina prijave
Petar Antun Draganić, sin Marka	građanin	1747.
Franjo Spingaroli, sin Ivana	plemić	1747.
Petar Adobbati, sin Lovre	građanin	1752.
Petar Pavao Medici, sin Vicenza	građanin	1760.
Josip Ivan Antun Mangarinia, sin pok. Jeronima	građanin	1768.
Antun Marija Addobati, sin Danijela	građanin	1768.
Vicenzo Scarpi, sin Aleksandra	građanin	1771.
Dominik Coltelli, sin Filipa	građanin	1796.

6. Posljednje godine Florijeva sjemeništa

Analiza istraženoga arhivskoga gradiva iz fonda prokuratora Sv. Marka *de supra* pokazuje da se nakon 1780. godine može govoriti o postupnoj dekadenciji Florijeva sjemeništa u Zadru, barem kada je u pitanju njegova prvotno zamišljena svrha – odgajanje svećeničkih kandidata. Razvidno je to iz činjenice da su nakon 1780. godine đaci ostajali u sjemeništu i više od godinu dana nakon zakonskoga roka i napunjene 21. godine života, a nitko se nije javljao na proglase i natječaje koje je zadarski knez redovito obznanjivao.¹¹² Štoviše,

¹¹² ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 30. rujna 1781.).

prokuratoru su sumnjali da je niska razina discipline i edukacije u Florijevu sjemeništu mogući razlog takvomu stanju, zbog čega su tražili od zadarskoga kneza da pomno ispita tu stvar, jer su u sjemeništu ostala ispražnjena tri mjesta.¹¹³

Nakon intervencije prokuratora u siječnju, u svibnju 1782. godine primljena su trojica novih đaka: Ivan Draganić, sin Alviža te braća Jeronim i Antun Mangarini, sinovi pokojnoga Josipa.¹¹⁴ Njihov treći brat Ivan Mangarini primljen je u sjemenište u prosincu 1782. godine.¹¹⁵ Jeronim Mangarini otpušten je iz sjemeništa u srpnju 1784. godine, uz zabranu da ikada više bude primljen.¹¹⁶ Naime, Mangarini se tijekom popodnevnoga odmora udaljio iz sjemeništa te je otišao izvan grada, što je s obzirom na činjenicu da je u to vrijeme vladala epidemija kuge u Dalmaciji bilo najstrože zabranjeno te predstavljalo potencijalnu opasnost za ugrozu zdravlja đaka u sjemeništu.¹¹⁷ Jasno je da su trojica braće Mangarini sklonjeni u sjemenište zbog teške obiteljske situacije njihove majke udovice,¹¹⁸ što dodatno ide u prilog tezi da je potkraj 18. stoljeća Florijevo sjemenište služilo više kao socijalno-humanitarna negoli odgojno-obrazovna ustanova za formaciju budućih svećenika.

Dopisom od 2. svibnja 1782. godine, upućenome mletačkim prokuratorima, odrekao se službe rektora don Ivan Giusti.¹¹⁹ Nejasna je motivacija njegova odreknuća. Naime, Giusti je još 1772. godine tražio da ga se razriješi službe rektora jer je namjeravao upisati doktorat u Padovi, kako bi mogao ući u puni posjed službe arhiepzbiterata u Zadarskome kaptolu, koji mu je dodijelio zadarski nadbiskup u kolovožu 1772. godine. No zbog njegovih odgojnih kvaliteta mletački prokuratoru tada to nisu dopustili,¹²⁰ što je zasigurno utjecalo na osobu rektora Giustija, zbog čega je moguće i popustio u odgojiteljskome žaru. U svakome slučaju, prepiska između prokuratora, rektora, generalnoga providura i zadarskoga kneza iz kolovoza 1782. godine jasno pokazuje napetosti na relaciji između Venecije i Zadra, koje su neminovno utjecale na opadanje dolične razine odgojno-obra-

¹¹³ *Conte di Zara. Illustrissimo Signore Signore Collendissime. Da grato rescritto di Vostra Signoria Illustrissima 22. Dicembre decorso rileviamo che tuttavia soggiorni nel nostro Seminario Florio il chierico Bianchi quale da più d'un anno ha compito il tempo di sua permanenza. La ricerchiamo però far commettere al Rettore che debba dargli congedo, non intendendo che dal ricapito delle presenti a cotesta parte abbia più la Procuratia a suplire alla spesa del di lui mantenimento, e ci ragguaglierà dell'esecuzione. Ci sorprende poi che a vista del proclama pubblicato in ordine a precedenti nostre 30. Settembre nessuno de Nobili, o Cittadini di cotesta Città siasi dato in nota per esser ammesso nelli due posti allora vacanti; il che ci fa sospettare che ciò provenga per qualche intrinseco motivo, e la ricerchiamo colla prudenza sua indagare quale sia la disciplina, e l'educazione, che si presta alli chierici stessi, e ce ne porgerà sincero raguaglio per l'opportune deliberazione. Intanto farà rinovare li proclami per li tre posti vacanti, e ci trasmetterà a risposta delle presenti che attenderemo sollecita le fedi di quelli, o Nobili, o Cittadini che ci aspirassero, e se le raccomandiamo. Data li 20. Gennaio 1781.* ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

¹¹⁴ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 28. svibnja 1782.).

¹¹⁵ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 157, fol. 172v.

¹¹⁶ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 16. srpnja 1784.); ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 22, fasc. 95, neozn. folija.

¹¹⁷ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 158, fol. 2v. O pogubnim utjecajima epidemije kuge iz 1784. godine iz pera suvremenika vidi rad: Ivo DONADINI, »Otac Fedele iz Zadra: kuga u Splitu 1783. – 1784.«, *Kulturna baština*, br. 18, Split, 1988., str. 67–89.

¹¹⁸ Usp. ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Atti, b. 22, fasc. 94, neozn. folija.

¹¹⁹ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 19. kolovoza 1782.).

¹²⁰ ASVe, Procuratori di San Marco *de supra*, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 22. rujna 1772.).

zovnoga procesa u Florijevu sjemeništu, za što je neposredno okrivljen rektor Ivan Giusti.¹²¹ Te su napetosti posljedično utjecale na roditelje budućih đaka pa je tako zabilježeno da je Ivan Draganić, sin Alviža primljen u sjemenište u svibnju 1782. godine, ali se tamo nije pojavio, zbog čega su prokuratora tražili od zadarskoga kneza da »ispita njegov oca što je uzrok tomu odgađanju«. ¹²² U svakome slučaju, za novoga rektora imenovan je don Ivan Jurović, ¹²³ ujedno posljednji rektor Florijeva sjemeništa, koji je njime upravljao do njegova konačna gašenja 1797. godine. ¹²⁴

Jurovićevo upravljanje Florijevim sjemeništem obilježila je neslavna epizoda u rujnu 1794. godine, kada je bez dopuštenja i znanja mletačkih prokuratora napustio sjemenište na godinu dana, koju je proveo u Veneciji, odakle je slao službena pisma lažno predstavljajući da ih piše iz Zadra, što su prokuratora otkrili tek u kolovozu 1795. godine. Jurović se vratio u Zadar u listopadu 1795. godine i nastavio obnašati rektorsku službu te je svoje postupke nastojao opravdati »nepouzdanim isprikama«. Zbog toga ozbiljnoga prijestupa prokuratora su 14. ožujka 1796. godine uputili dopis generalnomu providuru iz kojega je razvidno da nisu namjeravali primijeniti najoštrije mjere prema Juroviću već su naložili da ga generalni providur ispita te ispravi njegov »nedostatak i prezir« koji je pokazao prema povjerenoj mu službi i prokuratorima, koji su ga izabrali na to mjesto, kao i »nebrigu« o povjerenim mu đacima. ¹²⁵ Generalni providur je, sudeći prema dopisu od 24. studenoga 1796. godine, u potpunosti zanemario nalog prokuratora, jer nisu znali niti je li providur dobio njihov dopis od 14. ožujka 1796. godine niti je li proveo odredbe sadržane u dopisu te su tražili »povratne informacije o zadatku«. ¹²⁶ Dopis prokuratora upućen generalnomu providuru u studenome 1796. godine ujedno je posljednji sačuvani arhivski izvor u fondu mletačke magistrature Procuratori di San Marco de supra u istraženome gradivu prije

¹²¹ Prokuratora očito više nisu bili zadovoljni metodama rektora Giustija, što je razvidno iz karaktera njihova dopisa upućenoga generalnomu providuru 20. kolovoza 1782. godine o potrebi izbora novoga rektora: *Per la rinuncia che ha fatto il Canonico Don Giovanni Giusti del carico di Rettore di cotesto Seminario Florio dipendente dalla nostra Procuratia dovendo sostituirsi altro Rettore che lo diriga a norma delli metodi, e capitoli stabiliti da nostri precessori, e de quali se ne è dato copia al Canonico Giusti al caso di sua elezione ad oggetto che abbia ad affiggerli in Seminario ad universale notizia. Ricerchiamo Vostra Eccellenza prendere le più esatte, e sincere informazioni circa la disciplina degl' alumni del Seminario medesimo, e se l'educazione, et trattamento loro corrisponda alle massime deliberate dalla nostra Procuratia, e raccolte nei capitoli stessi che è intenzion nostra che restino sempre affissi nel Seminario, suggerendoci quel più che la prudenza sua trovasse opportuno d'aggiungerci per norma del nuovo Rettore, e per la più esatta disciplina soda educazione, e conveniente trattamento degl' alumni del Seminario stesso, et in attenzione di sollecito suo rescritto se le raccomandiamo. Data li 20. Agosto 1782.* ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

¹²² ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 13. listopada 1782.).

¹²³ ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija (dopis od 19. prosinca 1782.).

¹²⁴ Za kandidata Jurovića prikupljena su svjedočanstva o prikladnosti od rektora ilirskoga kolegija u Loretu, splitskoga nadbiskupa Ivana Luke Garagnina, kojemu je Jurović bio kancelar tijekom kanonskih vizitacija (naznačeno je da je bio upućen u crkveno pravo i figuravno pjevanje; propovijedao je tijekom korizme u splitskoj katedrali), zadarskoga nadbiskupa Ivana Carsane, savjetnika i gradskih glavešina, zajednice plemića i građana i gradskoga kneza u Zadru. Vidi: ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Atti, b. 22, fasc. 94, Rettor di Zara.

¹²⁵ ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

¹²⁶ ASVe, Procuratori di San Marco de supra, Chiesa, Registri, b. 200, neozn. folija.

pada Mletačke Republike 12. svibnja 1797. godine, s čijim padom je zauvijek dokinuto i Florijevo latinsko sjemenište u Zadru.

Zaključak

Djelovanje Florijeva sjemeništa u Zadru od 1669./1670. do 1797. godine bilo je uvjetovano oporučnom voljom njezina idejnoga začetnika i mecene zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija (1642. – 1656.). Zbog niza povijesnih okolnosti ono je u konačnici potpalo pod upravu mletačke magistrature Procuratori di San Marco »de supra«, koji su se vodili ponajprije odredbama mletačkoga zakonodavstva, što se odrazilo na temeljne odrednice načina upravljanja i specifičnoga karaktera Florijeva sjemeništa. Na temelju dodatno istraženoga arhivskoga gradiva u radu se nastojalo zaokružiti povijesno poglavlje djelovanja sjemeništa u drugoj polovici 18. stoljeća do njegova gašenja 1797. godine. Analizom dostupnih spisa mletačkih prokuratora Sv. Marka *de supra* ukazalo se na osnovne uzroke postupne dekadencije Florijeva sjemeništa potkraj 18. stoljeća. Upliv državnih vlasti u odgoj budućih svećeničkih kandidata, uobičajeno pridržanim crkvenom autoritetu, načelno se nije pokazao dobrim pristupom mletačke vlade, što je uvelike utjecalo na odgojno-obrazovni proces u Florijevu sjemeništu. Usto se nejednakost društvenih skupina u ranonovovjekovnome Zadru preslikala na odnose đaka unutar sjemeništa, koji su potjecali iz dvaju suprotnih staleža – plemićkoga i građanskoga – iako je u drugoj polovici 18. stoljeća razvidna prevalencija građanskoga staleža, što dokazuje i numerički odnos prijavljenih i primljenih kandidata za upražnjena mjesta u Florijevu sjemeništu. Ovim radom zaokružen je povijesni pregled jedne ustanove za odgoj svećeničkih kandidata u vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji, ali nipošto nisu iscrpljeni izvori za daljnje proučavanje njezina djelovanja. Međutim, objavljeni rezultati istraživanja, bez obzira na specifično povijesno razdoblje sa svojim uvriježenim političkim i crkvenim parametrima, jasan su pokazatelj da uplitanje svjetovnih vlasti (čitaj: politike) u pitanja duhovne naravi (čitaj: Crkve) – i *vice versa* – u konačnici nikada ne završava povoljno za bilo koju uključenu stranu, zbog dijametralno suprotnih temeljnih odrednica.

SUMMARY

MORE ON FLORI'S SEMINARY IN ZADAR

The paper supplements existing knowledge about the establishment of the Florio Latin Seminary in Zadar, established according to the last will and legacy of Zadar Archbishop Bernardo Flori (1642 - 1656). Based on the researched sources from the Procuratori di San Marco "de supra" archival fund, kept in the State Archives in Venice, which were produced by the magistracy that managed the Flori Foundation from the very beginning up to the end of the activity of that seminary in Zadar, author has revealed new data on rectors, students, as well as regarding the process of the final selection of candidates among the Zadar nobility and citizens, especially in the second half of the eighteenth century. Finally, author establishes thesis that the complex relations, together with interference of secular authorities in spiritual matters, and the inequality of social groups in the early modern times, as well as the busyness of certain rectors significantly influenced the quality of the educational process in Florio's seminary, what consequently led towards its decadence at the end of the eighteenth century.

KEY WORDS: seminary, Zadar, 18th century, ecclesiastical history